

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ ve POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal

Cilt/Vol: 20, Sayı/Issue 1, Sayfa/Page: 139-161

Yıl: 2024

ISSN: 1305-7979

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

PARADOKS
Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi

Editörler / Editors in Chief

Baş Editör

Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Alan Editörü

Prof. Dr. Sema AY

Teknik Editör

Prof. Dr. Hilal YILDIRIR KESER

**TARANDIĞIMIZ
INDEXLER**

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç. Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Prof. Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet MUTLU (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç. Dr. Rasim AKPINAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHAN'TİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KOCALOĞLU (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University "Constantin Brancusi" of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)

Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Işın KIRIŞKAN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖNGEN BİLİR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy SOYDAN (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZALPIN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi

Yıl: 2024, Cilt/Vol: 20, Sayı/Issue: 1

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Gökçe Çiçek CEYHUN	BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Lütfü ÖZTÜRK	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Mustafa Kemal DEĞER	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Nazlı Yücel BATMAZ	ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Serkan ÖZDEMİR	BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Sevgi SEZER	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap KARAKOÇ	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Can POLAT	HARRAN ÜNİVERSİTESİ

İNSANİ GELİŞME KAVRAMI VE POLONYA İLE TÜRKİYE’NİN İNSANİ GELİŞME KARŞILAŞTIRMASI*

Levent Hüseyin YÜRÜKOĞLU

Dr., Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü,

ORCID: 0009-0007-1325-8667

levent.yurukoglu@gmail.com

ÖZET

İnsani Gelişme Endeksi (İGE), ülkelerin kalkınma değerlendirmesinde sadece ekonomik büyümenin değil, ülke insanların ve onların yetkinliklerinin esas kriter olması amacıyla oluşturulmuştur. Ülkelerin insani gelişme kıyaslamasının yapabildiği amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan İGE’nde veriler “0” ile “1” arasında bir sayı olarak gösterilmiştir. 1 seviyesi mümkün olan en yüksek insani gelişme düzeyidir.

İGE ile Türkiye ve Polonya’nın insani gelişmişliği, Polonya’nın AB’ne üye olduğu 2004 yılından başlayarak 2021 yılına kadar olan dönem için incelenmiştir. Buradaki amaç, AB üyeliğinden sonra Polonya’nın insani gelişmesinin ve aynı dönemde Türkiye’nin insani gelişmesinin nasıl bir seyir izlediğinin görülebilmesidir.

Yıllara göre endeks sonuçları incelendiğinde, Polonya’nın 2004-2021 yılları arasında insani gelişme düzeyini artırarak dünya sıralamasında 37ncilikten 34üncülüğe çıktığı görülmektedir. Türkiye ise, aynı dönemde, büyük bir ilerleme göstererek, 88nci sıradan 48nci sıraya yükselmiştir. Bu performansı ile Türkiye, dünyada insani gelişmesini en hızlı artıran ülkelerden bir olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsani Gelişme Endeksi, Endeks.

*Bu çalışma “Avrupa Birliği Sürecinde Polonya Bankacılık Sisteminin Türk Bankacılık Sistemi ile Karşılaştırmalı Analizi” isimli doktora tezinden türetilmiştir.

THE CONCEPT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE COMPARISON OF HUMAN DEVELOPMENT OF POLAND AND TURKIYE

Levent Hüseyin YÜRÜKOĞLU

Dr., Marmara University, Institute of Banking and Insurance,

ORCID: 0009-0007-1325-8667

levent.yurukoglu@gmail.com

ABSTRACT

The HDI was created to emphasize that people and their capabilities should be the ultimate criteria for assessing the development of a country, not economic growth alone. In the HDI, created by the United Nations, in order to make comparisons of countries' human development, the data in the index are shown as a number between "0" and "1" where 1 is the highest possible level of development.

With the HDI, the human development levels of Turkiye and Poland were examined for the period from 2004, when Poland became a member of the EU, until 2021. The aim here is to see change in the human development level of Poland after EU membership and Turkiye's human development for the same period.

When the results of the index are analyzed for the given period, it is seen that Poland increased its human development level between the years 2004-2021 from 37th to 34th in the world ranking. Turkiye, on the other hand, showed a great leap forward from 88th place to 48th place in the same period. With this performance, Turkiye has become one of the countries that increased its human development the fastest in the world.

Key Words: Human Development Index, Index.

1. GİRİŞ

İGE, bir ülkenin gelişimini değerlendirmede nihai kriterin yalnızca ekonomik büyüme değil, insanlar ve onların yetkinliklerinin olması gerektiğini vurgulamak için oluşturulmuştur (UNDP, Human Development Reports, 2023).

İGE, sağlık, eğitim ve gelir gibi bir ülkenin üç temel parametresini referans alan bir insan refahı ölçütüdür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP-UNDP) tarafından kapsamlı ve dengeli bir kalkınma görüşü sağlanması amacıyla geliştirilmiştir. İGE, 0 ile 1 arasında bir değer ile gösterilmekte olup, yüksek değerler daha yüksek insani gelişme düzeyini yansıtmaktadır.

İGE, doğumdan sonra yaşam beklentisi endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksinden oluşan üç endeksin geometrik ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Yaşam beklentisi endeksi, bir ülkede insanların yaşam süresini, eğitim endeksi, beklenen okullaşma süresini, gelir endeksi, Satın Alma Gücü Paritesine (SAGP) göre bir ülkenin Kişi Başına Düşen Gelirini (KBDG) ölçmektedir. İGE yıllık olarak güncellenmekte ve yayınlanmaktadır.

İGE, ülkeler arasında insani gelişme düzeyini karşılaştırmak için yararlı bir araç olmasına rağmen bazı sınırlamaları da vardır. Örneğin, bir ülkedeki sağlık, eğitim ve gelirin dağılımını yansıtmadığı gibi, siyasi özgürlük, sosyal adalet, insan hakları ve kültürel çeşitlilik gibi insani gelişmenin diğer yönlerini dikkate almamaktadır. Bu nedenle, insani gelişmenin daha kapsayıcı bir çerçevesini elde etmek için İGE'nin diğer ölçümler ve bilgi kaynakları ile desteklenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Birleşmiş Milletler İGE verileri kullanılarak, 2004-2021 yılları arasında, Polonya ve Türkiye'nin insani gelişme konusunda gerçekleştirdikleri ilerlemeyi incelemektir. Başlangıç olarak 2004 yılının seçilmiş olmasının nedeni, Polonya'nın Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olduğu yıl olmasıdır. AB üyeliğinin Polonya'nın insani gelişmesine etkisi ile birlikte, AB üyesi olmayan Türkiye'nin, aynı dönemde, insani gelişmede gösterdiği ilerlemenin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Makale çalışması, literatürün taranması, araştırma kapsamı, veri seti, araştırmanın yöntemi, İGE'nin içerdiği konular ve hesaplama yöntemleri ile bu araştırma sonucunda elde edilenler ve sonuç bölümlerini içermektedir.

2. İNSANI GELİŞİMİ ENDEKSİ ÜZERİNE LİTERATÜR

1990 yılında yayınlanan ilk İnsani Gelişme Raporu (HDR) insanları kalkınma sürecinin merkezine koymak amacıyla geliştirilmiştir. Burada amaç, gelirin dışında, insanların uzun süreli refah düzeyini değerlendirmektir. Raporun ana konusu ekonomik büyümenin insani gelişmeye nasıl dönüştüğüdür. Odak noktası da gelişimin insanların seçeneklerini nasıl genişlettiğidir. Rapor, insani gelişmenin anlamını ve ölçümünü yeni bir bileşik endeks önererek ortaya koymuştur (İnsani Gelişme Raporu, 1990).

UNDP'nin insani gelişme raporlarında (Human Development Reports, 2023) İGE'nin, bir ülkenin gelişimini değerlendirmede esas kriterin yalnızca ekonomik büyüme değil, insanlar ve ülke insanların yetkinliklerinin olması gerektiğini vurgulamak için oluşturulduğu belirtilmiştir. İGE, insani gelişmedeki başarının özet bir ölçüsü olarak nitelendirilmektedir. Bunlar; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgili olma ve makul bir yaşam standardına sahip olmaktır.

UNDP, İGE'nin kişi başına düşen gelir düzeyi aynı olan iki ülkenin, farklı insani gelişmesi ile, uygulanan milli politika tercihlerini belirlemek için kullanılabileceğini ve bulunan farklılıkların, hükümetlerin politika tercihleri hakkında tartışma imkânı sağlayabileceğini belirtmiştir. İGE'nin, insani gelişmenin gerektirdiği konuların yalnızca bir kısmını basitleştirerek kapsadığını, eşitsizlikler, yoksulluk ve insan güvenliği gibi konuları yansıtmadığını açıklamıştır.

İGE, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın, İnsani Gelişme Raporu Ofisi tarafından hazırlanan yıllık insani gelişme raporlarında ortaya çıkmıştır. İGE, Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq tarafından 1990'da tasarlanmış ve başlatılmış olup, amacı kalkınmanın odağını milli gelir düzeyinden, insan merkezli politikalara kaydırmak idi (HDR, What is human development). Mahbub ul Haq, halkı, akademik çevreleri ve politika yapıcılarını kalkınmayı sadece ekonomik ilerlemelerle değil, aynı zamanda insanların hayat standardındaki iyileştirmelerle de değerlendirmeleri gerektiğine inandığından, bu endeks çalışmasını ortaya çıkarmıştır.

Mahbub ul Haq bir açıklamasında "Kalkınmanın temel amacı insanların seçeneklerinin artırılmasıdır. Bu seçenekler sonsuz sayıda olabilir ve zaman içinde değişebilirler. İnsanlar, genelde gelir veya büyüme istatistiklerinde hiç görünmeyen veya hemen ortaya çıkmayan başarılarla da değer verirler. Amaç; bilgiye daha fazla erişim, daha iyi beslenme ve sağlık hizmetlerine ulaşım, daha güvenli geçim kaynaklarına, suya ve fiziksel şiddete karşı güvenliğe sahip olmak, tatmin edici boş zamanlara, siyasi ve kültürel özgürlüklere ve toplumsal faaliyetlere katılarak, insanların keyif alabileceği uzun, sağlıklı ve yaratıcı yaşamlar sunan

uygun bir ortam yaratmaktır." demiştir (UNDP, Human Development Reports, About Human Development).

Ünal (2008), 1990 yılından beri yayınlanmakta olan insani gelişme raporlarının gelişmekte olan toplumlara sadece yol göstermekle kalmadığını, aynı zamanda insani gelişme alanındaki eksiklikleri ve ilerlemeleri tespit etmelerine de yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Korkmaz (2018), İGE'nin, insani gelişmeyi "sağlık: uzun ve kaliteli bir yaşam", "eğitim: bilgiye erişim" ve "gelir: iyi bir hayat standardı" kapsamında üç boyutta ele alarak ölçen özet bir karma endeks olarak nitelemiştir. Endekste sağlık, eğitim ve gelir boyutlarında dört gösterge bulunmaktadır. Söz konusu göstergelerden sadece sağlık boyutunun altında yer alan doğumda beklenen yaşam süresi göstergesi ilk haliyle durmaktadır. Diğer üç gösterge ise zaman içinde değişikliğe uğramıştır.

Korkmaz (2018), İGE sayesinde hükümetlerin ülke yönetiminde hangi alanlara öncelik verdiğini ya da daha az dikkate aldığını görmenin mümkün olabileceğini, böylece tek ölçütün ekonomik büyüme olmadığını, temel ölçütün insanlar ve onların kapasiteleri olduğunun İGE ile ön plana çıkarıldığını, insani gelişimin bir bölümünü basitleştirerek ortaya çıkarırken eşitsizlik, yoksulluk ve insan güvenliği gibi konuları yansıtmadığını belirtmiştir.

Balcı ve Özcan (2019), insani gelişmede gelir büyümesinin bir amaç değil, belki sadece bir araç olarak kabul edilebileceğini belirtmiş, bir toplumun insani gelişmesinde; eğitim, sağlık, kişi başına düşen gelir artışı ve insan onuruna uygun kaliteli bir yaşam gibi göstergeler yanında demokrasi, adalet, eşitlik ve ahlaki açıdan da gelişmişliğin önemli olduğu şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır.

Taş (2021), kalkınmanın, toplumun sadece kişi başına gelirinin artması değil, o toplumun kültürel, sosyal, iktisadi ve politik yapısında görülen iyileşme olduğunu, dolayısıyla bu kavramın karşılanması için toplumun, ekonomik açıdan gelişmesi ve aynı zamanda bireylerin sağlıklı, uzun ve mutlu bir yaşam sürmesi gerektiğini açıklamıştır.

Pehlivan (2022), İGE'nin toplumsal cinsiyet eşitliğine uyarlandığında, erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek insani gelişme seviyelerinden yararlandığını ve bu nedenle Türkiye'nin sıralamada 65'inciliğe gerilediğini belirtmiştir.

Son 20 yılda İGE de eleştirilerden payını almıştır. Bazı eleştiriler İGE'nin yapısı ve esas aldığı değişkenlerle ilgilidir. Bunlar; göstergelerin seçimi, kullanılan değişkenlerin karışımı, kalite göstergelerinin olmaması, göstergelerin başka göstergelerle ikame edilebilirliği, gelirin asimetrik kullanımı ve gösterge ağırlıklarının seçimi gibi konulardadır.

Bazı görüş sahipleri de İGE'nin, cinsiyet eşitliğinden biyolojik çeşitliliğe kadar daha fazla boyutu içerecek şekilde genişletilmesini önermektedir. Birçok görüş haklı ve geçerli olabilir ancak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (BMKP) göre amaç, tartışılmaz bir refah göstergesi oluşturmak değil, daha ziyade dikkatleri insan merkezli kalkınmaya yönlendirerek, toplumların ilerlemesinin nasıl sağlanacağı konusundaki çalışmaları teşvik etmektir. Örneğin endeks, ekonomik, sosyal ve politik özgürlük ve şiddete, güvensizliğe ve ayrımcılığa karşı korunma gibi hayatın insanların değer verdiği birçok yönünü kapsamamaktadır. Önemli veri kısıtlamaları da şu anda bu istenen ek boyutların çoğunun dahil edilmesini engellemektedir (örneğin, siyasi özgürlük ve ayrımcılık gibi). Ayrıca, "siyasi özgürlüğü" neyin oluşturduğu ve neyin uygun bir uluslararası ölçü olabileceği gibi önemli kavramsal ve kültürel farklılıklar da vardır. Yine de İGE, ileriye doğru atılmış önemli bir adımdır ve bu veri boşlukları, gelecekteki araştırmalarla doldurulacaktır (Investopedia, Criticisms of the HDI).

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI, VERİ SETİ ve YÖNTEM

Bu çalışmada, 2004-2021 yılları arasında Polonya ve Türkiye'nin İGE gelişimleri incelenmiş ve iki ülkenin hem birbirlerine hem de Norveç ve dünya ortalamasına göre gösterdiği gelişmeler, tablolar ve grafikler ile analiz edilmiştir.

Çalışmadaki formüller ve hesaplamalarda kullanılan veriler, yıllar bazında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İGE raporlarından ve verilerinden alınmıştır (UNDP Human Development Reports, Explore HDI, 2023).

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ

İnsani gelişmenin, halkın genel refahı, ülke ekonomisi ve finans sistemi ile yaşam biçimi üzerinde önemli etkileri vardır. Öyle ki, insani gelişme, ülke nüfusunun yaşam düzeyinin de önemli bir ölçütüdür.

Kalkınma konusunda gittikçe daha çok gündeme gelen "İnsani Gelişme" kavramı, Kişi Başına Düşen Geliri (KBDG), insani gelişmeyi tanımlamak için tek başına yeterli olmayan bir gösterge olarak kabul etmektedir. Bu durum, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan insani gelişme raporlarında da ortaya çıkmaktadır. Bu raporlarda, yüksek KBDG sahip olan bazı ülkelerin, insani gelişme değerlendirmesinde, kendilerinden daha düşük gelire sahip bazı ülkelerin gerisinde kaldıkları görülmektedir. Bu nedenle İGE, insani gelişmeyi tek

başına KBDG düzeyiyle değil, insanların sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimini de dikkate alarak değerlendirmektedir (UNDP Human Development Reports, Human Development Index).

İGE'nin, çok farklı gelir ve fiyat düzeylerindeki 200 civarında ülkeyi değerlendirmesi nedeniyle, ülkelerin ekonomik verilerini karşılaştırabilmek için, bu verilerin ortak bir para birimine dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu dönüştürme işlemi Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) ile sağlanmaktadır. SAGP, bir ülkede elde edilen gelire satın alınabilecek belirli bir mal ve hizmet sepetinin, dünya ortalaması bir fiyattan değerini vermektedir. Mevcut SAGP dönüşüm oranları Mayıs 2014 yılında başlatılmıştır (Technical note 1. Human Development Index).

KBDG'in artışıyla gelir etkisinin azalacağını göstermek amacıyla gelir logaritması kullanılmaktadır. Bu sayede, İGE'nin alt bileşenlerinden biri olan gelir düzeyindeki artışın İGE'ye olan katkısı, azalan oranda artış göstermektedir. Örneğin, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin KBDG (SAGP göre) yaklaşık 600 dolardır (Dünya Bankası, 2013); eğer ülke 100 USD'lik toplam gelir artışı sağlarsa, bu artış yüksek gelirli ülkelerin artışına göre çok daha etkilidir çünkü gelirin altıda biridir (yüzde 16,7'si). Bununla birlikte, eğer, Lüksemburg 100 USD'lik gelir artışı sağlarsa, KBDG (59,000 dolar, Dünya Bankası 2013) zaten çok yüksek olduğundan 100 dolarlık artış (yüzde 0,17'si) bir Lüksemburg vatandaşı için çok da önemli değildir.

İGE ilk olarak 1990'da ölçülmeye başlanmış olup, o zamandan beri (2012 yılı hariç) her yıl yayınlanmaya devam edilmektedir. İGE değeri, bir ülkenin ortalama yaşam süresi, okuryazarlık oranı, KBDG (SAGP göre) gibi aşağıdaki temel parametreleri içermektedir (Technical note 1. Human Development Index).

- **Doğumda Beklenen Yaşam Süresi:** Yeni doğmuş bir bebeğin yaşaması beklenen yıl sayısı.
- **Beklenen Okullaşma Yılı:** Okula başlama yaşındaki bir çocuğun, beklenen okuma yılı sayısı.
- **Ortalama Eğitim Süresi:** 25 yaş ve üzeri kişilerin aldığı ortalama eğitim yılı sayısı.
- **Kişi Başına Düşen Gelir (SAGP):** KBDG değerleri, bir ülkenin, belirli bir yılda ürettiği tüm mal ve hizmetlerin parasal değerinin, piyasa döviz kurundan Amerikan dolarına çevrildikten sonra, ilgili yıl için ülkenin ortalama nüfusuna bölünerek elde edilmektedir. SAGP ise, ülkeler arasındaki fiyat düzeylerinin farkını ortadan kaldıran, para birimleri için dönüştürme oranıdır. Ülkelerin yaşam maliyeti farklılıklarının birbirlerine uyarlanması amacıyla, milli gelir karşılaştırmaları SAGP göre de yapılmaktadır.

İGE, aynı KBDG seviyesindeki iki ülkenin, farklı insani gelişme düzeyine ulaşabileceklerini göstererek, uygulanan hükümet politikalarının öncelikleri hakkında da fikir verebilmektedir.

Endeks, genellikle insanların hayatta arzu ettikleri şeyleri "Olmak" ve "Yapabilmek" olarak tanımlanan insani gelişme yaklaşımına dayanmaktadır (Technical notes, Calculating the Human Development Indices). Örnek olarak;

- **Olmak:** İyi beslenmiş, korunaklı, sağlıklı.
- **Yapabilmek:** Çalışmak, eğitim, oy kullanmak, toplumsal yaşama katılmak.

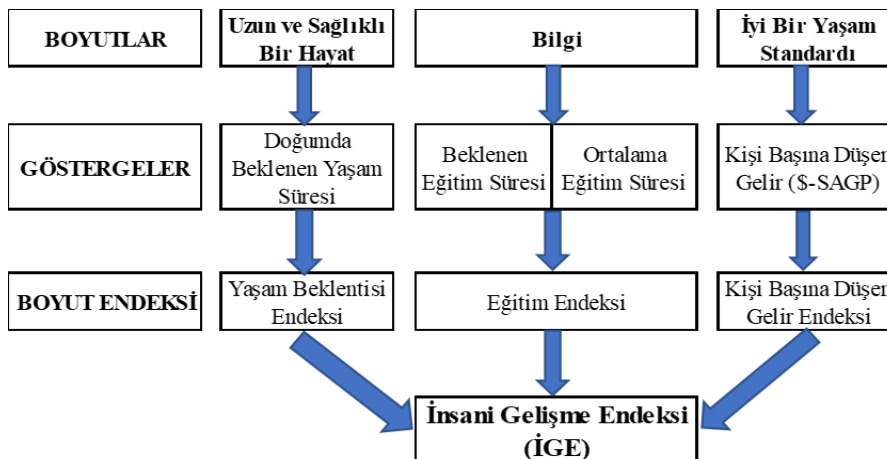
4.1 İGE Boyutları ve Göstergeleri

İGE göstergeleri, 0 ile 1 arasında bir sayı olarak hesaplanmaktadır. 1 düzeyi mümkün olan en yüksek insani gelişmedir. İGE dört kademeye ayrılmıştır (Creating the dimension indices, HDR2020_technical_notes). Bunlar:

- Çok yüksek insani gelişme: 0,8-1,0
- Yüksek insani gelişme: 0,7-0,799
- Orta insani gelişme: 0,55-0,699
- Düşük insani gelişme: 0,55'in altı

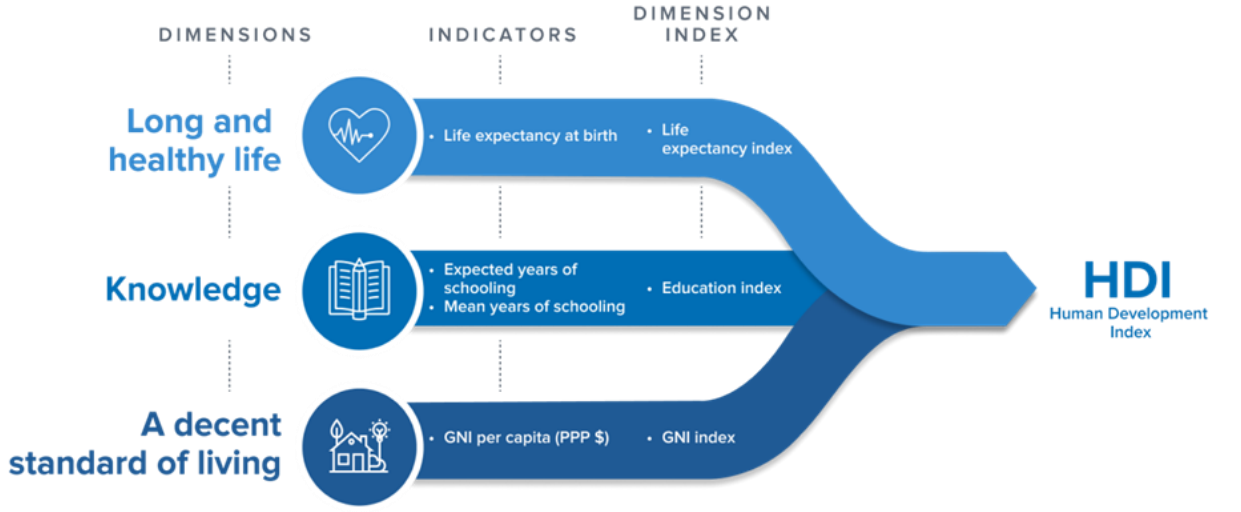
4.2 İGE'nin Hesaplanmasıyla İlgili Teknik Notlar

Şekil 1: İGE'nin Hesaplanmasıyla İlgili Teknik Notlar

Kaynak: Technical Notes, Calculating the Human Development Indices.

Şekil 2: İGE Boyutları ve Göstergeleri

Kaynak: UNDP Human Development Reports, HDI Dimensions and Indicators.

BMKP, 2010 yılındaki İnsani Gelişme Raporu'nda, İGE'nin hesaplanması için yeni bir yöntem kullanmaya başlamıştır (Human Development Report, 2010). Bu yöntemin bileşenleri:

Beklenen Yaşam Süresi Endeksi:

$$\text{Beklenen Yaşam Süresi Endeksi (LEI*)} = \frac{\text{LE}-20}{85-20}$$

(*Life Expectancy Index)

LEI, doğumda beklenen yaşam süresi 85 yıl olduğunda 1'e ve doğumda beklenen yaşam süresi 20 yıl olduğunda 0'a eşittir.

Eğitim Endeksi:

Bir ülkenin eğitim endeksi aşağıdaki formülle hesaplanır:

$$\text{Eğitim Endeksi (EI*)} = \frac{\text{MYSI} + \text{EYSI}}{2}$$

(*Education Index)

MYS (Mean Years of Schooling – Ortalama Okullaşma Yılı), 25 yaşını doldurmuş bir kişinin fiilen aldığı ortalama eğitim yılının hesaplanmasıdır. Katılan her eğitim seviyesinin

teorik süresine dayalı olarak nüfusun aldığı eğitim düzeyine dayanmaktadır. 15 yıl, bu göstergenin 2025 yılı için öngörülen maksimum süresidir ve bu nedenle endeks için maksimum olarak kullanılır. Bu seviye, vatandaşları 25 yaşına kadar 15 yıllık eğitim almış bir ülkenin MYS endeksinin 1.0 olacağı anlamına gelmektedir (Barro, R. J.; Lee, J.-W, 2010).

EYS (Expected Years of Schooling – Beklenen Eğitim Yılı), bir öğrencinin okula veya üniversiteye gitmesi beklenen yıl sayısının hesaplanmasıdır. Çoğu ülkede, yüksek lisans derecesi elde edilebilecek en yüksek eğitim düzeyini temsil eder ve bir yüksek lisans derecesi elde etmek 18 yıllık eğitimi yansıtır. Bu, bir ülkedeki her öğrenci bir yüksek lisans derecesine kaydolursa, o ülkenin EYS endeksinin 1.0 olacağı anlamına gelir.

$$\text{Ortalama Okullaşma Yılı Endeksi (MYSI)} = \frac{\text{MYS}}{15}$$

Bu göstergenin 2025 yılı için öngörülen maksimum değeri 15'tir.

$$\text{Beklenen Okullaşma Yılı Endeksi (EYSI)} = \frac{\text{EYS}}{18^*}$$

*18 yıl, çoğu ülkede yüksek lisans derecesi elde etme süresidir. İGE değeri hesaplanırken beklenen eğitim süresi 18 yıl ile sınırlandırılmıştır.

Gelir Endeksi:

$$\text{Gelir Endeksi (II*)} = \frac{\ln(\text{KBDG}) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)}$$

(*Income Index)

Gelir Endeksi, KBDG (SAGP göre) 75.000 ABD doları olduğunda 1 (Bir), KBDG 100 ABD doları olduğunda 0'dır (Sıfır).

İGE, bu 3 endeksin geometrik ortalaması olarak hesaplanmaktadır:

$$\text{HDI} = \sqrt[3]{\text{LEI} * \text{EI} * \text{II}} \text{ veya } \text{HDI} = (\text{LEI} * \text{EI} * \text{II})^{1/3}$$

İGE bazlı değerlendirmenin amacı, ekonomiyi merkeze alan kalkınma anlayışından, insanı merkeze alan gelişme anlayışına doğru gerçekleşen anlayış değişimini analiz etmektir.

4.3 İnsani Gelişme Endeksi Değerlerini Hesaplama Adımları

İGE değerlerini hesaplamak için iki adım vardır. Bunlar:

4.3.1 Boyut Endekslerini Oluşturma

Farklı birimlerde belirtilen göstergeleri 0 ile 1 arasında endekslere uyarlamak için minimum ve maksimum değerler belirlenir. Bu hedef değerler, standartlaştırılarak “doğal sıfırlar” ve “amaçlanan hedefler” oluşturulur ve aşağıdaki değerlerde belirlenir:

Tablo 1: İGE Boyut Endeksleri Oluşturma

Boyut	Gösterge	Minimum	Maksimum
Sağlık	Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	20	85
Eğitim	Beklenen Okullaşma Süresi (Yıl)	0	18
	Ortalama Okullaşma Süresi (Yıl)	0	15
Hayat Standardı	Kişi Başına Düşen Gelir (SAGP göre 2017, \$)	100	75.000

Kaynak: Technical note 1. HDI: Creating the dimension indices.

4.3.2 Boyutsal Endeksleri Toplama

İGE (HDI), 3 endeksin geometrik ortalaması olarak hesaplanmaktadır.

$$HDI = \sqrt[3]{LEI * EI * II} \text{ veya } HDI = (LEI * EI * II)^{1/3}$$

(HDR 2020; Technical Notes, Aggregating the Dimensional Indices)

Bu yöntemle Polonya ve Türkiye'nin 2021 yılı için İGE değerleri hesaplandığında;

4.3.3 Polonya İGE Değeri Hesaplaması (2021 Yılı İçin)

$$LEI = \frac{LE-20}{85-20} = \frac{76,5 - 20}{85 - 20} = \frac{56,5}{65} = 0,869$$

$$MYSI = \frac{MYS}{15} = \frac{13,2}{15} = 0,880$$

$$EYSI = \frac{EYS}{18} = \frac{16}{18} = 0,889$$

$$EI = \frac{MYSI+EYSI}{2} = \frac{0,88+0,889}{2} = 0,884$$

$$II = \frac{\ln(KBDG) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)} = \frac{\ln(33.034) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)} = \frac{4,519 - 2}{4,875 - 2} = 0,876$$

$$\dot{I}GE_{2021} (\text{Polonya}) = (LEI * EI * II)^{1/3} = (0,869*0,884*0,876)^{1/3} = 0,876$$

Polonya'nın 2021 İGE değeri 0,876 olup, bu değer ülkeyi "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisine sokmaktadır. Bu düzey ile Polonya, dünyadaki 191 ülke arasında, 34. sırada yer almaktadır. 2004-2021 yılları arasında Polonya'nın İGE değeri yüzde 8,5'lik olumlu gelişme ile 0,807'den 0,876'ya yükselmiştir. 2004-2021 yılları arasında Polonya'nın doğumda beklenen yaşam süresi 1,5 yıl, ortalama eğitim süresi 1,5 yıl ve beklenen eğitim süresi de 1,2 yıl artış göstermiştir. Polonya'nın KBDG de (SAGP göre), 2004 ile 2021 arasındaki dönemde, \$17.708'dan \$33.034'a yükselerek, yüzde 86,5 oranında artmıştır.

4.3.4 Türkiye için İGE Değeri Hesaplaması (2021 Yılı İçin)

$$LEI = \frac{LE-20}{85-20} = \frac{76 - 20}{85 - 20} = \frac{56}{65} = 0,862$$

$$MYSI = \frac{MYS}{15} = \frac{8,6}{15} = 0,573$$

$$EYSI = \frac{EYS}{18} = \frac{18^*}{18} = 1$$

(*İGE değeri hesaplanırken beklenen eğitim süresi 18 yıl ile sınırlandırılmıştır.)

$$EI = \frac{MYSI+EYSI}{2} = \frac{0,573+1}{2} = 0,787$$

$$II = \frac{\ln(\text{KBDG}) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)} = \frac{\ln(31.033) - \ln(100)}{\ln(75.000) - \ln(100)} = \frac{4,492 - 2}{4,875 - 2} = 0,867$$

$$\text{İGE}_{2021} (\text{Türkiye}) = (\text{LEI} * \text{EI} * \text{II})^{1/3} = (0,862 * 0,787 * 0,867)^{1/3} = 0,838$$

Türkiye'nin 2021 İGE değeri 0,838 olup, bu da ülkeyi “Çok Yüksek İnsani Gelişme” kategorisine sokmaktadır. Bu değer ile Türkiye, dünyadaki 191 ülke arasında, 48. sırada bulunmaktadır. 2004-2021 yılları arasında Türkiye'nin İGE değeri yüzde 20,7'lik artış ile 0,695'ten 0,838'e yükselmiştir.

2004-2021 yılları arasında Türkiye'nin doğumda beklenen yaşam süresi 2,8 yıl, ortalama eğitim süresi 2,7 yıl ve beklenen eğitim süresi de 6,3 yıl artış göstermiştir. Türkiye'nin KBDG de (SAGP göre), 2004 ile 2021 arasındaki dönemde, \$16.975'ten \$31.033'e yükselerek, yüzde 82,8 oranında artmıştır.

Türkiye açısından İGE'de en yüksek artışın sağlanabileceği değişkenler eğitime ilişkin olanlardır. Beklenen okullaşma süresindeki artışlar da İGE'yi doğumda beklenen ortalama ömür veya KBDG'deki artışlardan daha fazla etkilemektedir. KBDG'deki artışlar İGE'yi diğer değişkenlere göre daha az etkilemektedir. Ortalama okullaşma süresindeki 1 yıllık artış, İGE'yi, doğumda beklenen ortalama ömürdeki 3 yıllık artıştan veya KBDG'deki 4,000 dolarlık artıştan daha çok etkilemektedir. Bunun nedeni, Türkiye'nin en geri olduğu göstergenin bu olması ve hesaplama yönteminde geride olunan göstergelerin diğer göstergelerle dengelenme olasılığının azalmasıdır. Aslında, İGE'de artış sağlamanın en kolay yolu, görece olarak en geride olunan göstergenin iyileştirilmesidir (Şeker, 2011).

4.3.5 Dünya, Türkiye, Polonya ve Norveç için İGE Değerlendirmesi

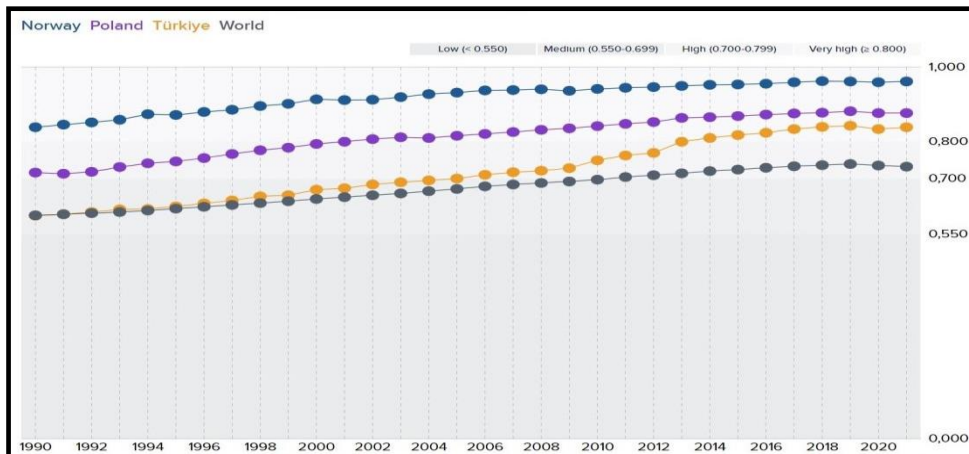
2004 yılında, dünya İGE ortalaması 0,666 iken, Norveç 0,932 İGE değeri ile dünyada birinci sırada, Polonya 0,807 ile 37. sırada, Türkiye ise 0,695 ile 88. sırada idi. Bu değerlerle Norveç ve Polonya insani gelişme açısından çok yüksek insani gelişme kategorisinde bulunurken, Türkiye orta düzeyde insani gelişme kategorisindeydi.

Tablo 2: Dünya, Türkiye, Polonya ve Norveç için İGE Değerlendirmesi

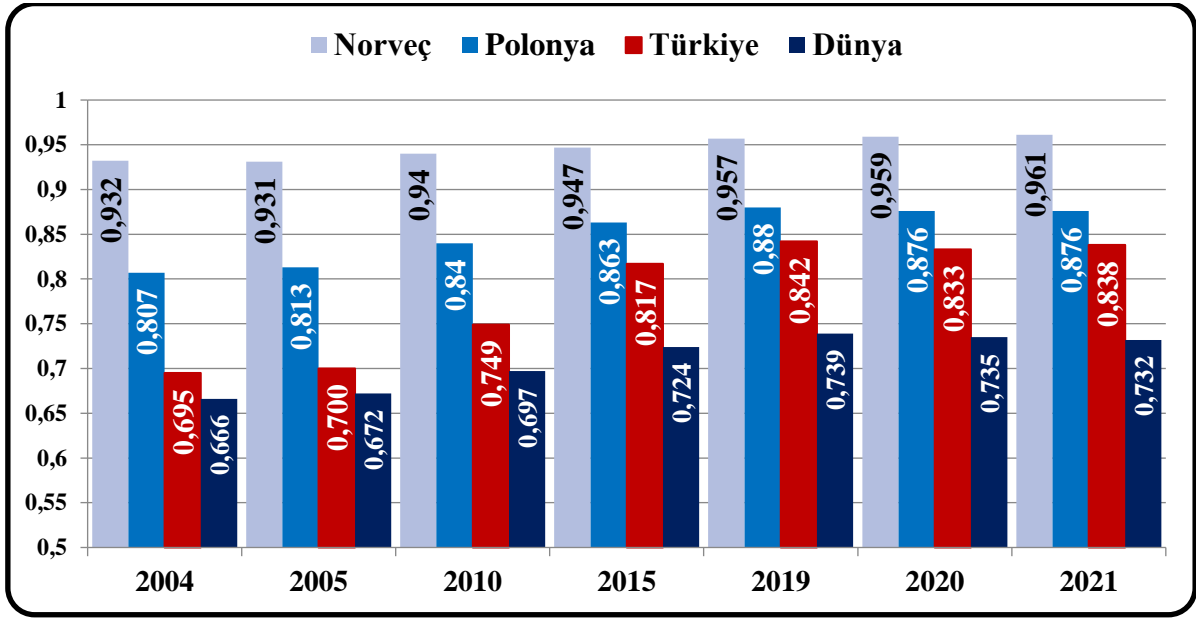
DÜNYA (Ortalama)		TÜRKİYE			POLONYA			NORVEÇ		
Yıl	İGE Değeri	Yıl	İGE Değeri	Sıralama	Yıl	İGE Değeri	Sıralama	Yıl	İGE Değeri	Sıralama
2021	0,732	2021	0,838	48	2021	0,876	34	2021	0,961	2
2020	0,735	2020	0,833	48	2020	0,876	34	2020	0,959	1
2019	0,739	2019	0,842	54	2019	0,88	35	2019	0,957	1
2018	0,736	2018	0,839	54	2018	0,877	34	2018	0,956	1
2017	0,733	2017	0,833	55	2017	0,873	34	2017	0,954	1
2016	0,729	2016	0,823	58	2016	0,869	33	2016	0,950	1
2015	0,724	2015	0,817	59	2015	0,863	33	2015	0,947	1
2014	0,72	2014	0,809	59	2014	0,858	35	2014	0,944	1
2013	0,714	2013	0,799	62	2013	0,856	33	2013	0,944	2
2012	0,709	2012	0,769	73	2012	0,842	36	2012	0,941	2
2011	0,704	2011	0,762	78	2011	0,845	33	2011	0,942	1
2010	0,697	2010	0,749	83	2010	0,840	33	2010	0,940	2
2009	0,692	2009	0,728	89	2009	0,834	35	2009	0,937	1
2008	0,688	2008	0,721	94	2008	0,829	36	2008	0,937	1
2007	0,684	2007	0,717	89	2007	0,824	38	2007	0,936	1
2006	0,679	2006	0,710	89	2006	0,819	37	2006	0,934	1
2005	0,672	2005	0,700	91	2005	0,813	37	2005	0,931	1
2004	0,666	2004	0,695	88	2004	0,807	37	2004	0,932	1

Kaynak: Human Development Reports, Explore HDI

Genel olarak, yüksek İGE değerlendirmesine sahip olan ülkelerdeki ilerlemeler oransal olarak daha düşük seyredirken, düşük değerlendirmeye sahip olan ülkelerde, seçilen parametrelere ulaşma açısından ilerlemeler daha yüksek olabilmektedir. 2004-2021 yılları arasındaki dönemde dünya ortalama İGE değeri yüzde 10'luk artış göstermiştir. Bu dönemde Norveç yüzde 3,1'lik artış gösterirken, Polonya yüzde 8,5 artmıştır. Türkiye ise yüzde 20,6'lık bir artışla, iki kategori birden yükselerek, "Çok Yüksek İnsani Gelişme" düzeyine çıkmıştır.

Şekil 3: Yıllara Göre Norveç, Polonya, Türkiye, Dünya İGE Değerleri

Kaynak: Human Development Reports, Explore HDI

Grafik 1: Yıllara Göre Norveç, Polonya, Türkiye, Dünya İGE Değerleri

Kaynak: Human Development Reports, Explore HDI

Türkiye'nin bulunduğu düzey "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisinde olsa da dünyadaki birçok ülke gibi Türkiye'nin de insani gelişmedeki ilerlemesi, COVID-19 salgını ve zorlu küresel ekonomik koşullar nedeniyle, son yıllarda yavaşlamış, hatta 2020 yılında gerileme göstermiştir.

Tablo 3: Türkiye ve Polonya İGE Değerleri Değişimleri (*SAGP göre (2017, \$))

Gösterge	Türkiye				Polonya			
	2004	2021	Fark	Değişim %	2004	2021	Fark	Değişim %
Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	73,2	76	2,8	3,8%	75	76,5	1,5	2,0%
Beklenen Okullaşma Süresi (Yıl)	12	18,3	6,3	52,5%	14,8	16	1,2	8,1%
Ortalama Okullaşma Süresi (Yıl)	5,9	8,6	2,7	45,8%	11,7	13,2	1,5	12,8%
Kişi Başına Düşen Gelir* (\$)	16.975	31.033	14.058	82,8%	17.708	33.034	15.326	86,5%
İGE	0,695	0,838	0,143	20,6%	0,809	0,876	0,067	8,3%

2004 yılında Türkiye'de beklenen ortalama ömür 73,2 yıl, beklenen okullaşma süresi 12 yıl, ortalama okullaşma süresi 5,9 yıl olup, SAGP göre KBDG (2017 sabit hesaplamayla) \$16,975 idi. 2021 yılına gelindiğinde, Türkiye'de beklenen ortalama ömür 76 yıla, okullaşma süresi 18,3 yıla, ortalama okullaşma süresi 8,6 yıla çıkmış olup, SAGP göre KBDG de \$31,033'a yükselmiştir. Bu olumlu gelişmeler Türkiye'yi 2 kategori birden yükselterek, "Orta Seviyede İnsani Gelişme" kategorisinden "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisine

sokmuştur. Yüzde 20,6 oranındaki bu ilerleme, Türkiye’yi İGE’nde en çok yükselen ülkelerden biri yapmıştır.

Polonya’ya bakılacak olursa, 2004 yılında beklenen ortalama ömür 75 yıl, beklenen okullaşma süresi 14,8 yıl, ortalama okullaşma süresi 11,7 yıl olup, SAGP göre KBDG (2017 hesaplamayla) \$17,708’dir. 2021 yılına gelindiğinde, Polonya’da beklenen ortalama ömür 76,5 yıla, okullaşma süresi 16 yıla, ortalama okullaşma süresi 13,2 yıla çıkmış olup, SAGP göre KBDG de \$33,034’a yükselmiştir. 2004 yılında da “Çok Yüksek İnsani Gelişme” kategorisinde olan Polonya, yüzde 8,3 ilerlemeyle bu konumunu devam ettirmiştir. Polonya, pandemi dönemi olan 2020-2021 yıllarında İGE seviyesini 2019 yılına göre koruyabilmiştir.

İGE, toplumsal cinsiyet eşitliğine uyarlandığında ise erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek insani gelişme düzeyinde olması gerçeği ile Türkiye sıralamada 65’inciliğe gerilemektedir (Pehlivan; 2022).

Türkiye’nin 65. sıraya gerilemesine neden olan alt kırımlara bakıldığında:

- Ortalama öğrenim süresi kadınlarda 7,9 yıl iken, erkeklerde 9,4 yıldır. Listenin ilk sırasındaki İsviçre’de kadınlar 13,5 yıl, erkekler 14,2 yıl öğrenim görmektedirler.
- 25 yaş üzeri kadınların yüzde 56,3’ü, erkeklerin yüzde 75,9’u orta öğretime sahiptir. İlk sıradaki Danimarka’da bu oranlar, yüzde 95,1 kadın, yüzde 95,2 erkektir.
- Türkiye’de iş gücüne katılanların sadece yüzde 31,8’i kadın, yüzde 69,4’ü erkektir. İkinci sıradaki Norveç’te yüzde 60,3 kadına karşılık yüzde 72 erkek katılımı vardır.
- Türkiye’de, parlamentoda kadın katılımı yüzde 17’dir. Bu oran Polonya’da yüzde 29, Almanya’da yüzde 35, Norveç’te yüzde 45’tir.

Bu göstergeler, Türkiye’nin insani gelişme yolunda ilerlerken, cinsiyet eşitliği konusuna önem vermesini gerektirmektedir.

5. SONUÇ

Gelişmenin sadece ekonominin büyümesi ile ölçülmesinin tek başına yeterli olmaması, insanı baz alan yeni ölçüm metotlarının geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, BM tarafından geliştirilen İGE, insani gelişmeyi ölçmenin dünya çapında kabul gören bir yöntemi olmuş ve ülkelerin diğer ülkelerle karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır.

İnsani gelişmeyi ölçmek için çok farklı veriler kullanılabilir. BM ise, insani gelişme ölçümünde sağlık (yaşam süresi), eğitim (okullaşma yılı) ve gelir (KBDG, SAGP göre) ölçütlerini referans alarak insani gelişmeyi ölçme yöntemini benimsemiştir.

İnsanlarının uzun yaşadığı bazı ülkeler için, beklenen yaşam süresi alt endeksinin hesaplamasında kullanılan yaşam sürelerinde doğal sınırlara yaklaşılması nedeniyle, bu endekste ilerlemeler, özellikle insan ömrünün uzadığı ülkeler için düşük kalmaktadır.

İnsani gelişmeyi, diğerlerine göre daha az etkileyen gösterge ise KBDG alt endeksidir. Hesaplamalarda, gelirin logaritmik olarak dönüştürülmesi, gelir artışının olumlu etkisini azaltıcı yönde etki yapmaktadır. Bu gösterge, insani gelişmeyi sadece ekonomik olarak değil, sağlık ve eğitim yönünden de ele almak gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Her ne kadar, KBDG artışının endeks için katkısı sınırlı olsa da gelirlerdeki artış ülke nüfusun ekonomik zenginliğini artıracığından, insanların sağlık ve eğitime daha fazla kaynak ayırabilme imkânları doğacaktır. Bu ayrılan ilave kaynaklar, toplumun genel eğitim düzeyini ve sağlık sistemini de olumlu etkileyecektir. Bu sayede ülkeler İGE'nde daha iyi bir düzeye yükselebileceklerdir.

Beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı, İGE değerlerinin hesaplamasında çok önemli göstergelerdir. Bir başka ifadeyle eğitim, ülkelerin insani gelişmesinde en etkili unsur olarak görülmektedir. Eğitim (okullaşma yılı) alt endeksindeki artışlar, ülkelerin İGE değerlerini yukarı çıkarmada en önemli parametre olmaktadır.

BM, İGE hesaplamalarında sağlık, eğitim ve gelir alt endekslerini sayısal olarak ölçtüğünden, eğitimin ve sağlık hizmetlerinin kalitesi ile KBDG'in eşit dağılımı dikkate alınmamaktadır. BM'nin İGE hesaplamasında, sadece niceliksel verilerin değil niteliksel verilerin de dikkate alınarak İGE'nin buna uygun şekilde yeniden hesaplaması konusu değerlendirilmelidir.

Yapılan bu çalışmaya 2004-2021 yılları arasında karşılaştırmalı olarak bakıldığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

2004 yılında AB'ne tam üye olan Polonya, Birliğe üye olduğu yıl, İGE'nde "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisinde idi. Her ne kadar, bu kategoride bulunan ülkelerin İGE değerlerini artırmaları ve sıralamada yukarıya çıkabilmeleri, düşük İGE değerine sahip olan ülkelere göre daha zor olsa da Polonya insani gelişmesini devam ettirerek hem İGE değerini hem de dünya sıralamasındaki yerini yükseltebilmiştir. Polonya'nın AB üyeliği, 2004-2021 yılları arasında ülke ekonomisinin sürekli büyümesine ve finansal istikrarına sağlamış, nüfusunda da artmaması nedeniyle, KBDG, ABD doları bazında, nominal olarak 2,7 kat, SAGP göre ise 1,87 kat artmıştır.

2004 yılında da "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisinde ve 37. sırada olan Polonya, 2021 yılında, 2004 yılına göre yüzde 8,3 oranında ilerleme göstererek 34. sıraya yükselmiş ve bu kategorideki konumunu devam ettirmiştir. Bu dönemde Polonya, insani gelişmesini artırmasının yanında, konumunu da üç sıra yükseltme başarısını göstermiştir.

2004 yılında "Orta Seviyede İnsani Gelişme" kategorisinde ve 88. sırada olan Türkiye, 2021 yılında "Çok Yüksek İnsani Gelişme" kategorisine çıkmış ve 48. sıraya yükselmiştir. Türkiye, 2021 yılında, 2004 yılına göre yüzde 20,6 oranında ilerleme göstererek dünyada insani gelişmesini en çok artıran ülkelerden biri olmuştur.

Türkiye'nin, 2004-2021 yılları arası dönemdeki hızlı yükselişinin nedenleri arasında, özellikle "Beklenen Okullaşma Süresi" ile "Ortalama Okullaşma Süresi" kategorilerinde gösterdiği artış öne çıkmaktadır. Bu sayede Türkiye, incelenen dönem içinde, gelişmesini dünya İGE ortalamasının üzerine çıkarmış ve İGE değerleri yüksek ülkelerle olan farkını da kapatmıştır. Türkiye'nin, eğitime önem vererek, gelişmiş ülkelere göre daha geride olduğu 8,6 yıllık ortalama okullaşma süresini artırması İGE değerlerini yükseltebilecek ve dünya sıralamasındaki yerini de yukarıya taşıyabilecektir.

KAYNAKÇA

- Barro, R. J.; Lee, J.-W. (2010) "A New Data Set of Educational Attainment in the World", NBER Working Paper No. 1590.
- Balcı, E., Özcan, S. (2019) İnsani Gelişme ve Büyüme Arasındaki İlişki: OIC Ülkeleri Üzerinde Bir Analiz, Sakarya İktisat Dergisi, Yıl 2019, Cilt: 8, Sayı: 3, 222-235. Esra BALCI Seyran ÖZCAN
- Kazancı, H. (2022) Türkiye achieves highest ranking in UN Human Development Index for 3rd year in row.
- Korkmaz, S. (2018) İnsani Gelişme Endeksine Yeni Yaklaşımlar.
- Pehlivan, F. (12.9.2022) İnsani Gelişim dünyada da Türkiye’de de geriliyor.
- Şeker, S. (2011) Türkiye’nin İGE ve Endeks Sıralamasının Analizi, Kalkınma Bakanlığı yayın No: 2828.
- Taş, Ç. (2021) İnsani Gelişme Göstergeleri Bakımından Uluslararası Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı Üye Ülkelerinin Analizi.
- Ünal, Ç. (2008) İnsani Gelişme Endeksine Göre Türkiye’nin Bölgesel Farklılıkları, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2008, 6 (2), 89-113.
- Creating the dimension indices, HDR2020_technical_notes.
- GNI per capita, PPP (current international \$):
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>, International Comparison Program, World Bank | World Development Indicators database, World Bank | Eurostat-OECD PPP Programme.
- HDR, What is human development?, Intellectual and historical underpinnings.
- Human Development Report 2020, The next frontier.
- Human Development Index (HDI) by Country 2023.
- Human Development Reports, Explore HDI
<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- İnsani Gelişme Kavramı ve Ölçümü, İnsani Gelişme Raporu; (1990)
- Investopedia, Criticism of the Human Development Index (HDI)
<https://www.investopedia.com/ask/answers/042815/are-there-critics-human-development-index-hdi.asp>.
- Technical note 1. Human Development Index,
<https://hdr.undp.org/system/files/documents/technical-notes-calculating-human-development-indices.pdf>.
- Technical note 1. Human Development Index.
- Technical note 1. Human Development Index: Creating the dimension indices.

Technical notes, Calculating the human development indices,

https://hdr.undp.org/sites/default/files/2021-22_HDR/hdr2021-22_technical_notes.pdf.

UNDP Human Development Reports, HDI Dimensions and Indicators.

UNDP, Human Development Reports; 2023.

UNDP, Human Development Reports, About Human Development.

UNDP Human Development Reports, Human Development Index (HDI),

<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.

UNDP Human Development Reports, Explore HDI, 2023.

UNDP Human Development Reports, Specific country data

<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/NOR>

<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/TUR>

<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/POL>

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country>